

Problematika zatíženosti žáků základní školy domácí přípravou

Jitka Bělohorská, Jan Solfronk, Petr Urbánek¹

Anotace: *Stal se zabývá výsledky dotazníkového šetření mezi žáky 5.–9. tříd základních škol. Předmětem šetření bylo subjektivní hodnocení některých aspektů domácí přípravy samotnými žáky ZŠ. Cílem šetření bylo za prvé zkoumat míru časového zatížení žáků domácí studijní prací a rovnoměrnost jejího rozvržení v průběhu týdne. Hodnotili jsme přiměřenost množství domácí práce věku dětí. Za druhé jsme se v rámci šetření zabývali charakterem činností, vyskytujících se v domácí přípravě. Naším cílem bylo ověřit, jak domácí příprava plní své funkce, zda v domácí přípravě převažuje pamětné učení či zda charakter domácích úkolů podporuje rozvoj samostatnosti, tvořivosti a aktivity, schopnosti a zájmů dětí a umožňuje propojení školní práce s životní praxí. Zajímalo nás též, do jaké míry samy děti chápou potřebnost domácí přípravy a s jakým zájmem ke své domácí přípravě přistupují.*

Klíčová slova: *domácí příprava, domácí úkol, časové zatížení, charakter úkolů, pamětné učení, problémový úkol, zpracování informací, praktické činnosti, samostudium*

Úvod

Domácí příprava je mimoškolní aktivita, těsně spojená se školním vyučováním. Na vyučování přímo navazuje, je vlastně domácím pokračováním školní práce. Právě tato činnost může být účinným pojítkem mezi školním a mimoškolním vzděláváním dětí. Právě domácí úkoly mohou napomoci učitelé cíleně zaměřit pozornost dětí na mimoškolní zdroje vzdělávání a využít je ve prospěch vyučování. Domácí úkol může být nástrojem učitele pro učení dětí pracovat s těmito zdroji, vhodně jich využívat a orientovat se v nich.

Domácí úkoly však také mohou být pouhým méněcenným doplňkem školního vyučování, formou mechanického opakování a procvičování látky probírané ve škole. Jak vidí svou domácí přípravu sami žáci? To byla otázka pro naše výzkumné šetření.

Výchozí teze pro výzkumné šetření

- Za domácí úkoly považujeme veškeré aktivity žáků, které jsou vyžadovány školou, cíleně směřují k podpoře školní výuky, a které žák vykonává mimo školu, zejména doma – v rodině.
- Domácí úkoly jsou považovány za běžnou, neměnnou a samozřejmou součást výuky. Získávají tak charakter legend a dogmat, o nichž se nepochybuje a které se nezdůvodňují.
- Předpokládáme, že učitelky a učitelé chápou domácí úkoly jako nutný doplněk výuky ve škole. Jejich smysl spatřují především v procvičování a opakování učiva. V tom je skryta tendence, aby se děti naučily doma to, co nezvládl ve škole. Domácí úkoly bývají také skrytým prostředkem disciplinárního nátlaku na děti a jsou udělovány za trest.
- Předpokládáme, že i žáci chápou domácí úkoly již od 1. třídy jako nutnou povinnost, která je nezpochybnitelnou součástí školní docházky. Jsou málo zajímavé, stávají se nepřijemnou součástí denního režimu. Přispívají tak k vytváření záporného vztahu ke škole a učení se obecně.
- Předpokládáme, že rodiče považují domácí úkoly za povinnou součást školní docházky, která výrazně ovlivňuje rodinný režim včetně víkendů (často i prázdnin). Považují úkoly za

prostředek ukazování dětí i v domácím prostředí. Svou funkci vidí především ve formální kontrole splnění domácích úkolů.

Z těchto tezí vyplývají následující otázky jako podklad pro výzkumné šetření:

- Jaký je v podstatě smysl domácích úkolů?
- Jaký je jejich charakter?
- Jaký je rozsah domácích úkolů a z něj vyplývající zatížení žáků?
- Jaký je postoj žáků a učitelů k domácím úkolům?
- Které činnosti v rámci domácí přípravy považují sami žáci za přínosné a zajímavé?

Cílem tohoto příspěvku je prezentovat výsledky našeho šetření ve třech oblastech:

1. Časové zatížení žáků domácí přípravou
2. Charakter domácích úkolů
3. Postoj žáků k domácím úkolům, preferované aktivity

Charakteristika metod výzkumu a souboru metod respondentů

Šetření bylo realizováno v březnu – dubnu 2001 metodou dotazování. Byl vypracován dotazník, který byl vyplňován na základě rozhovoru se žákem.

V rámci šetření byli osloveni náhodným výběrem žáci 5.–9. tříd základních škol z různých míst ČR. Dotazník byl vyplněn celkem s 244 žáky, z toho bylo 132 dívek, 112 chlapců, 53 žáků 5. třídy, 41 žák 6. třídy, 42 žáci 7. třídy, 51 žák 8. třídy a 57 žáků 9. třídy.

Výsledky výzkumu

Časové zatížení domácí přípravou

V této oblasti našeho zkoumání jsme vycházeli z předpokladu, že žáci základních škol jsou z hlediska času nadměrně zatěžováni povinnou domácí přípravou.

Vezmeme-li v úvahu průměrný čas na žáka, vypočítaný na základě výpovědí dětí, můžeme konstatovat, že časové zatížení domácí přípravou nepřevyšuje 45 minut denně (počítáno včetně sobot a nedělí). Tato nejvyšší průměrná hodnota byla zjištěna u chlapců 7. ročníku a následuje čas 41 minut u dívek 8. ročníku (viz tabulka č. 1). Zjištěné hodnoty vyvrací také častou domněnku, že dívky věnují obecně domácí přípravě více času než chlapci.

Tabulka 1 — průměrné denní časové zatížení žáků 5.–9. ročníků domácí přípravou (v minutách):

čas (min.)	celkem	5. ročník	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník
dívky	33,4	35,9	28,0	31,2	40,9	38,3
chlapci	34,4	29,0	26,7	44,9	37,1	26,9

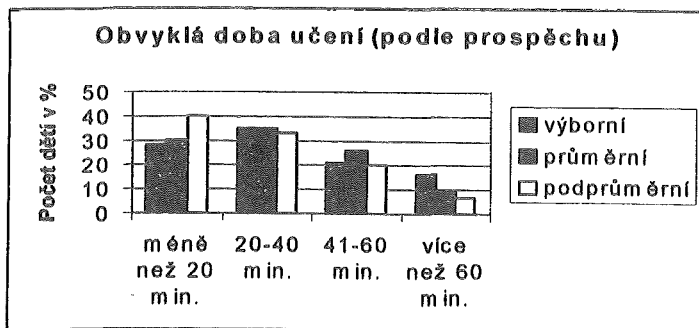
Z výpovědí dále vyplynulo, že se pouze 18 % dětí věnuje domácí přípravě každý den. 82 % žáků má alespoň 1 „odpočinkový“ den. Nejčastější je případ, kdy se děti vůbec nevěnují domácí studijní činnosti v pátek a sobotu (41 % dotázaných), následuje pouze sobota jako den „bez učení“ (21 % dětí). Téměř 7 % dětí vynechává domácí učební aktivity více než 3 dny v týdnu.

Průměrné hodnoty doby učení však samy o sobě nevyplývají dostatečně o zatížení dětí domácí přípravou. Výpovědi jednotlivých dětí se totiž od sebe výrazně odlišují. Jak je patrné z následujícího grafu (graf č. 1), poměrně vysoké procento dětí (30 %) se podle svých výpovědí denně připravuje méně než 20 minut, což je čas zajisté nedostačující. Největší počet dětí (35 %)

¹(jitka.belohradska@vslib.cz, jan.solfronk@vslib.cz, petr.urbanek@vslib.cz) katedra pedagogiky a psychologie, Pedagogická fakulta, Technická univerzita v Liberci, Hálkova 6, Liberec, tel. (048)5354422, 5354220

se připravuje denně 20–40 minut. Dalších 23 % dětí se připravuje nejvýše 60 minut denně. Některé děti (12 %) věnují domácí přípravě více než 60 minut denně, včetně sobot a nedělí. O této skupině dětí lze konstatovat, že jsou domácími úkoly přetěžovány. Z šetření vyplývá, že většinu této posledně jmenované skupiny tvoří žáci výborní, avšak jsou v ní zastoupeni i žáci průměrní a podprůměrní. V této skupině je dvakrát více dívek než chlapců. Na druhou stranu 70 % chlapců a 60 % dívek se denně připravuje méně než 40 minut. Poměr mezi dobou učení a prospěchem žáků zobrazuje graf č.1.

Graf 1 — rozložení dětí do skupin podle doby věnované denně domácí přípravě

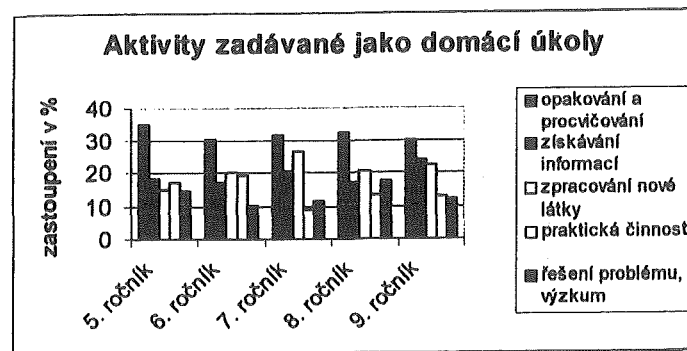
Charakter domácích úkolů

Druhou oblastí, kterou jsme se v rámci výzkumného šetření zabývali a kterou chceme prezentovat v tomto příspěvku, jsou aktivity, nejčastěji zadávané učiteli jako domácí úkoly. Aktivity jsme rozdělili do 5 skupin: opakování a procvičování probraného učiva, sběr informací a materiálu a získávání informací z mimoškolních zdrojů, vyhledávání a zpracování nové látky (např. referáty), praktická činnost a řešení zajímavého problému nebo výzkumná činnost. Výsledky šetření jsou zobrazeny v následujícím grafu (graf č.2).

Jak je ze zobrazení patrné, ve všech ročnících je hlavní součástí domácí přípravy opakování a procvičování učiva, probraného ve škole. Můžeme však konstatovat, že i ostatní aktivity jsou nezanedbatelnou součástí domácí studijní činnosti žáků, i když určitá část žáků vypovídala, že některou z činností jako domácí úkol vůbec nedostávají. Jejich počty však nejsou nijak alarmující, i když je jistě škoda, že tyto děti jsou o aktivnější formy samostudia připraveny. 17 % žáků vypovědělo, že jim učitelé vůbec nezadávají úlohy s řešením problémů, 15 % není vedeno k praktickým činnostem, 9 % nezpracovává referáty apod. a 6 % doma nemusí vyhledávat samostatně žádné informace z mimoškolních zdrojů.

Na základě zjištěných výsledků šetření můžeme konstatovat, že mnozí učitelé již nespátují smysl domácí přípravy pouze v opakování a procvičování učiva, které se žáky sami probrali, ale že věnují pozornost (i když v menší míře) i aktivnějším činnostem, jako je získávání informací a samostatné zpracování nové látky, řešení problémů či praktické aktivity.

Graf 2 — charakter domácích úkolů

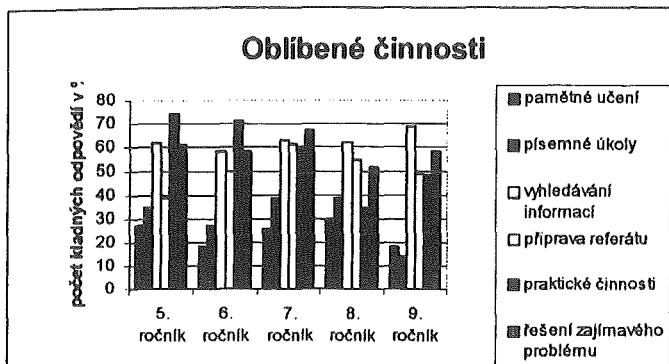
Aktivity, které žáci upřednostňují

Zajímáme-li se o zatížení žáků domácí přípravou z hlediska času a o charakter úkolů, jež učitelé svým žákům zadávají, je jisté na místě zajímat se též o to, jak svou domácí přípravu vnímají sami žáci, zda ji považují za přínosnou a které aktivity je nejvíce přitahují.

Lze říci, že většina žáků chápe domácí úkoly jako potřebné, ať už z hlediska krátkodobého (být připraveni na vyučování a na zkoušení), nebo dlouhodobého (odpovědi typu „chci se hodně naučit“, „chci se dostat na školu“, „chci získat dobré zaměstnání“).

Ne všechny zadávané úkoly jsou však pro děti přitažlivé. Podívejme se na odpovědi žáků v grafu č. 3.

Žáci měli možnost volit libovolný počet předložených činností. Z přehledu vyplývá, že nejoblíbenější jsou u žáků ZŠ řešení zajímavých problémů, vyhledávání informací z různých zdrojů včetně jejich zpracování (např. do referátů), v nižších ročnících také praktické činnosti. Písemné úkoly a pamětné učení patří k nejméně oblíbeným činnostem. Pro zajímavost v 6. ročníku označilo plných 100 % chlapců pamětné učení jako nejvíce neoblíbenou činnost v rámci domácí přípravy. Zajímavé je, že ve většině oblíbených činností se téměř neodlišují odpovědi chlapců a dívek. Větší rozdíly byly shledány pouze u písemných úkolů (dívkami 36 %, chlapci 25 %). Chlapci oproti tomu ve větší míře upřednostňují řešení problémů (chlapci 66 %, dívky 52 %).

Závěr

Tato stať si kladla za cíl na základě výpovědí dětí posoudit, do jaké míry jsou žáci základní školy zatěžováni domácí přípravou, zda je pro ně přínosná a jaký postoj ke svému samostudiu zaujímají. Na základě našeho šetření můžeme konstatovat, že žáci přistupují k sebevzdělávání aktivně, zajímají se o činnosti, při kterých musí vynaložit více úsilí, ale které je patrně mnohem více uspokojují. Můžeme též konstatovat, že i mnoho učitelů podle výpovědí jejich žáků přistupuje k zadávání domácích úkolů zodpovědně.

Literatura

- [1] Cangelosi, J.S.: Strategie řízení třídy. Praha, Portál 1996
- [2] Maňák, J.: Nárys didaktiky. Masarykova univerzita, Brno 1995